

DOI: <https://doi.org/10.52258/stthtr.sup.03.sd.01.13>

A nagyböjti liturgia két kulcsfontosságú szertartásának spirituális tartalma

**Az alleluja-búcsúztatás és a kereszt
letakarásának, illetve leleplezésének
lelki üzenete a mai ember számára**

KISS ENDRE

Papnevelő Intézet, Gyulafehérvár (RO)
endre.kiss@romkat.ro

Liturgia és lelkiség között szoros kapcsolat áll fenn.¹ Nem beszélhetünk olyan liturgiáról, amely nem fejezi ki és nem táplálja a keresztény lelkiséget. Ugyanakkor nem beszélhetünk igazi keresztény lelkiségről sem, amennyiben az nem a megünnepelt és átélt liturgiában találja meg forrását, csúcspontját, iskoláját. Sajnos még mindig nem állíthatjuk, hogy általános és népi szinten létezne a liturgia mintáján álló tudatos lelkiség. A gyakorlatban hiányzik a megélt liturgikus lelkiség erős tapasztalata. Ennek következménye, hogy

¹ Maas-Ewerd, Theodor: Art. *Liturgia*, in: Schütz, Christian (szerk.): A keresztény szellemiség lexikona, Budapest 1993, 239–240.

túlzott mértékben vannak jelen a liturgia tartalmától és stílusától túlságosan elszakított lelki élmények.²

Alleluja-búcsúztatás

Az evangéliumot megelőző olvasmányt az alleluja követi. Ez az akklamáció önmagában álló szertartás, cselekmény, amelyben a hívek közössége üdvözlí és fogadja az Urat, aki az evangéliumban majd szól hozzá (vö. RMÁR 62.). A földi egyház az alleluja éneklésével valójában bekapcsolódik a mennyei Jeruzsálem ujjongásába, egyben – húsvéti hangsúlya révén – a feltámadásra váró ember reményteli örömeinek,³ amely ezen túlmenően eszkatolgikus színezetet is nyer.⁴ Már az ószövetségi zsidóság is használta mind az istentiszteletben, mind a hétköznapi életben Isten üdvözítő hűsége feletti öröm alaphangját megfogalmazó imafelkiáltásként.⁵ Az ima örömjellegét mi sem hangsúlyozza jobban, mint az alleluja összekapcsolása a jubilációval, amikor ugyanis a hallalujah (jel. „dicsérjétek Jahvét”) szó utolsó szótagjához, azaz Isten nevéhez egy jubilálást kapcsolnak, amely a recitálás ellenpólusaként több, mint egyszerű éneklés: az éneklésnek egy sajátos szövegnélküli, előkelő formája („Jubilare sine verbis” – szavak nélkül jubilálni).⁶ Az alleluja az Úr saját szava, amikor feltámadva a halálból megáll Atyja előtt. Gyönyörűen fejezi ezt ki húsvét vasárnapjának egyes szám első személyben megfogalmazott introitusa⁷, *Resurrexi et adhuc tecum sum, Alleluja*, amelynek

2 Vö. Cervera, Jesus Castellano OCD: *Liturgia és lelkiesség*, in: Pákozdi István – Somorjai Ádám OSB (szerk.): *A liturgiatudomány kézikönyve*, Budapest 2020, 220-238.

3 Vö. Kunzler, Michael: *Az Egyház liturgiája*, Szeged 2005, 278-279.

4 Vö. Giesen, Heinz: *Die Offenbarung des Johannes*, Regensburg 1997, 408.

5 Vö. Eham, Markus: *Art. Halleluja*, in: *LThK 4* (1995), 1159.

6 Vö. Szendrei Janka: *Az alleluja*, Budapest 1995, 1-5.

7 Az introitus teológiai horderejéről lásd: Buchinger, Harald: *Húsvét ünnepe mint ars moriendi et resurgendi*, in: *Diósi Dávid (szerk.): A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról*, Budapest – Kolozsvár 2011, 69-80, 78-79.

„helyszíne” a mennyei Jeruzsálem, amely „kireteszelt” kapuja előtt a feltámadt Fiú elénekli a halál fölötti győzelem örömeinekét az Atyának (vox Christi ad Patrem), amelybe – pontosan az énekben található alleluják révén az égi szent város is ujjongásba kezd.⁸ A jubiláló alleluja a Lélekben való ének,⁹ hiszen a Szentlélek ébreszti fel bennünk ezt a szót Krisztus titokzatos testéből, az egyházból. Azért énekeljük az igeliturgiában oly nagy örömmel, mert az evangéliumban hozzánk érkező feltámadt Krisztus jelenléte különleges intenzivitással bír (ezt fejezi ki az evangéliumos könyvvel való, égő gyertyák kíséretében történő ambóhoz vonulás, majd pedig az ezt követő tömjénezés, valamint a hívek álló testtartása). Itt Krisztus dinamikus jelenlétének lehetünk tanúi, hisz az ő hangja szólal meg közöttünk és szól hozzánk. Ezért az alleluja éneklése a liturgiában – főképp ezen a helyen a közénk bevonuló Krisztus örvendező köszöntése s ugyanakkor az előtte való hódolat éneke.¹⁰ Arra hív meg, hogy ne csak szánkkal énekeljük, hanem éljük át e kifejezés tartalmát is, hogy igazi hálaadás és magasztalás fakadjon fel szívünkéből. Az alleluja magasztalását tiszteletünk és örömünk jeléül állva énekeljük.¹¹

Az alleluja az ujjongás éneke, húsvét örömeke. Nagyböjtben éppen ebből kifolyólag elhagyjuk éneklését, ekképp nemcsak hasunkkal böjtölünk, hanem fülünkkel is (a későbbiekben látni fogjuk, hogy szemünkkel is). Fülünket nagyböjtben pontosan azért böjtöltetjük, hogy nem éneklünk alleluját (Glóriát sem). Ezáltal próbáljuk megóvni fülünket „a hallatlan dolgok hallhatóságától”,¹² nehogy ez az ünnepi hangulatot kifejező ének hétköznapivá váljon, s ezáltal „Isten dallamának már nem halljuk az újdonságát, a szépségét: hétköznapi dúdolgatássá váltak a mennyei liturgia partitúra

8 Vö. Diósi Dávid: *Húsvét misztériuma. Ars moriendi et resurgendi*, in: *Vigilia* 82 (2017), 253-258, 253.

9 Szendrei: *Az alleluja*, 1.

10 Vö. Parsch Pius: *A szentmise magyarázata a liturgikus megújulás szellemében*, Budapest 1937, 128.

11 Vö. Tomka Ferenc: *A miseliturgia logikája és lelke*, Budapest 2020, 104.

12 Diósi Dávid: *A szem és a fül böjtje a katolikus liturgiában. Egy kissé másfajta magyarázat*, in: Marton József – Diósi Dávid (szerk.): *Katolicitás és etnocentrizmus Erdélyben. Katolikus identitásunk*, Budapest – Kolozsvár 2015, 97-108, 103.

performációi”.¹³ Az alleluja éneklését nem lehet csak egyszerűen és észrevétlenül kihagyni, hisz a *homo liturgicus*nak hiányérzete támad. „Fájdalommal” válik meg tőle. Ezért a liturgiában minden évben hamvazószerda előtt elbúcsúzunk az allelujától, istencicsére-tünknek ettől a nehezen lefordítható¹⁴ szavától. Mindezt a következő szavakkal tesszük: „*E nap még hangzik az alleluja, a böjtben elnémul szép dallama, elúzi bűnünk szégyene és bánata. Számkivetés a földi lét, örök húsvétal vár az ég, s nem hagy el többé minket ott az alleluja.*”¹⁵ Az egyház évenként elismélteti velünk ugyanazt a verset. Teszi ezt azért, mert valami fontosra akar megtanítani minket, tudva azt, hogy a lényeges dolgokat nem elég egyszer elmondani. Ez a különlegesen szép és hagyománnyal rendelkező szertartás a mai ember számára is spirituális üzenetet hordoz.

Tudjuk ugyanis, hogy időben élünk és az örökkévalóság felé tartunk. A minket létbe szerető Isten azt akarja, hogy időben teljesedjen ki az életünk. A kiteljesedés számunkra úton levést jelent. Az életünk mozgásban van. Ebben az előre vagy éppen hátra mozgó életben sok mindent megtapasztalunk. Ilyen tapasztalat a búcsúzás. Isten a létbe szeretett minket és mi ezzel együtt beiratkoztunk a „búcsúzás iskolájába”, mert – ahogy oly sok mindent – ezt is meg kell tanulnunk. Búcsúzunk az anyaméhtől, gyerekkori játékainktól, iskolánktól, dolgainktól, bűneinktől, helyektől és számunkra kedves emberektől. Minden egyes „istenhozáddal” meghal bennünk valami. Aztán jönnek újabb és újabb események, emberek, akik ugyanúgy a búcsúzás vonatjára váltottak jegyet. S ha jól megnézzük a zsebeinket, ott lapul valahol a mi menetjegyük is. Tőlünk is búcsúzni fognak, hosszasan integetünk majd, szívünkben azzal a reménnyel, hogy van viszontlátás. Miért szerepel Isten „tanrendjében” a búcsúzás? Valószínűleg azért, hogy megtanuljuk: itt a földön, az időben nem lehet egyszerre minden a miénk. Ahhoz, hogy kapni tudjunk, néha el is kell engednünk; ahhoz, hogy nyerjünk, veszítünk is kell; ahhoz, hogy viszontlássunk, búcsúznunk kell, ahhoz,

13 Diósi: *A szem és a fül böjtje a katolikus liturgiában*, 104.

14 Berger, Rupert: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008, 23.

15 Graduale Hungaricum, (szerk. Ullmann Péter Ágoston O.Praem.), Gödöllő 2007, 568.

hogy örömünk teljes legyen, meg kell birkóznunk a hiánnyal. A búcsúzás pillanatában rendkívüli események zajlanak a szívünkben. A szavak, amelyek elhagyják ajkunkat, örökre belevésődnek a minket hallgatók szívébe. A legcsodálatosabb szavakat hallhatjuk az utolsó vacsora termében a tanítványaitól búcsúzó Jézustól. Nincs sok idő, ezért csak a lényeg hangzik el. A búcsúzó szavait majd később kell megemésztetni és megérteni. Az alleluja-hiány csendjéből igazi, mély és bensőséges öröm tud feltörni. Az öröm a csendből táplálkozik és erősödik. Csak a csendből fakadó öröm lehet hiteles és maradandó, minden más csak a lét felszínességén múlatja az időt. Így értjük meg isteni Mesterünk szavait: „Bizony, bizony mondom nektek: ti majd sírtok és jajgattok, a világ azonban örülni fog. Ti szomorkodtok, de szomorúságtok örömmre fordul.” (Jn 16,20)

A búcsúzás két fontos dolgot akar megtanítani nekünk. Mindezekelőtt szívünkbe akarja vésni az örök élet reményét, hogy végcé-lunkat mindig lássuk¹⁶ és szem előtt tartsuk. Számkivetésünk idején egy pillanatra a nagybőjt elveszi fülünktől e szép dallamot, ezzel a hiánnyal is egész létünket Isten fele fordítva, akire mindenestül rá-szorulunk, aki minden hiányunkat betölti. Számkivetésünk helyén egy időre bűneink Babilonjának folyóvizei mellé ülünk és sírva igazi otthonunkra, a mennyei Jeruzsálemre gondolunk. Hangszereinket a fűzfákra akasztva nem éneklünk az otthon dalaiból (vö. Zsolt 137).

Másodsorban a búcsúzás a viszontlátásban való hitben akarja erősíteni az elválás folyamatában kimerült szívünket. Egyszer bekö- vetkezik az örök húsvét, amikor „az idők végén emberi valónk a tel- jességre jutott életszentség tisztaságától tündöklük, egész megváltott és beteljesedett lényünk a »carmen angelicum«-mal egybecseng”.¹⁷ A mennyei kórusban keresztény reményünk szerint találkozni fogunk azokkal, akiktől valaha búcsúztunk. Ez az örömujjongás „napja” lesz, amelynek legméltóbb éneke maga az alleluja. Jól tesszük ezért, ha az ég kapuját megnyitó örök húsvét dallamának mélységét megőrizzük,

16 Vö. Dicsérjétek az Urat. Római Katolikus Népepektár (Gyulafehérvár 2014) 129. énekét a Szentlélek hét ajándékáról.

17 Diósi Dávid: *Amikor az ember és angyal csókot vált. Plaidoyer a liturgia angeológiai dimenziójának „reneszánszáért”, in: Vigilia 74 (2009), 580–583, 583.*

hagyva azt, hogy egész létünket áthassa, ezt pedig a legjobban úgy tesszük, ha nem engedjük dallamát hétköznapivá zsugorodni, mit sem mondó, fülbemászó, földhözragadt „dallamocskává” alacsonyítani. Ennek a legjobb iskolája maga a szent liturgia, amely tudatosan vonja meg tőlünk ezen dallam éneklését, hogy hiányérzetünk gyásza vágyat keltsen szívünkben az ének igazi mélységére.

Nagybőjti liturgiánk ezen egyszerű és mégis nagy mélységgel rendelkező mozzanata megtanít hallgatni. Az igazi liturgiát éppen abban ismerhetjük fel, hogy megszabadít minket minden átlagos cselekedettől, és ismét visszaadja nekünk a mélységeket és magasságokat, a csendet és az éneket.¹⁸

A kereszt feketevasárnapi letakarása és nagypénteki leleplezése

Nagybőjt 5. vasárnapján (Dominica de Passione), népies nevén feketevasárnap, a liturgiában egyre élesebben rajzolódik ki az értünk szenvedő Krisztus képe. Ettől a vasárnaptól az Úr kínszenvedése kerül előtérbe.¹⁹ Nagybőjt utolsó két vasárnapja, jóllehet időbelileg még a nagybőjthöz tartozik, mégis a nagybőjt 5. vasárnapjával egy különleges idő kezdődik: a szenvedés ideje. A liturgikus ünneplés ezen az utolsó két héten sokkal több, mint a szenvedéstörténet emlékének a felidézése, illetve az afölött való elmélkedésnek a serkentése. Az egyház liturgikus ünneplése sokkal inkább Krisztus szenvedését üdvtörténeti kontextusába igyekszik helyezni.²⁰ A keresztény ember saját szenvedésének és halálának realitását hitben, reményben és szeretetben az Úr szenvedésében való részesedésként fogja fel.²¹ Az Úr szenvedése és a keresztény ember szenvedése tehát

18 Vö. Ratzinger, Joseph: *Új éneket az Úrnak*, Budapest 2007, 177.

19 Vö. Eisenhofer, Ludwig: *Handbuch der katholischen Liturgik I*, Freiburg 1932, 502–504.

20 Vö. Pinski, Johannes: *Gedanken zum Kirchenjahr*, Mainz 1963, 62.

21 Vö. Rahner, Karl: *Das große Kirchenjahr. Geistliche Texte*, Freiburg – Basel – Wien 1987, 182.

összetartozik. Az egyház régi szokása szerint e naptól kezdve nagypéntekig eltakarja a keresztet a fájdalmak férfialakját. A keresztre violaszínű lepel kerül. Régebben nemcsak a keresztet, hanem a templom összes képeit és szobrait befödtek (leszámítva azokat, amelyek a templom díszítését szolgálták, pl. a mennyezet és a falak képei, valamint úgyszintén kivételt képeztek a keresztút stációinak képei), s mindezt azért tették, mert az egyház nem tartotta illőnek, hogy a „szolgák” nyilvánosan és ünnepélyesen jelenjenek meg, amikor az ő Uruknek se színe, se ékessége és arca el van rejtve.²² A kereszt eltakarása a szemünket böjtölteti. Ugyanazon pedagógiai elv húzódik e felfogás mögött, amelyet az előbbieken, nevezetesen a fül böjtöltetéséről említettünk. Itt is a hétköznapivá válástól akarjuk megőrizni a keresztet, nehogy elvakultakká váljunk az Úr értünk való kinszenvedésének szemléletében. Egyházunk nagyböjti liturgiája húsvét ünnepére való előkészületünket „azzal kívánja segíteni és elmélyíteni, hogy megvonja [...] hitérzékünk, hitvilágunk tapintható vonulatának olyan szimbólumrendszerétől is, amelyet az a veszély fenyeget, hogy elsilányosodik, leértékelődik, azaz többletértékének vonzerejét por lep(het)i be”.²³ A kereszt leleplezése majd csak nagypéntekkor, Krisztus kereszthalála után történik meg, ünnepélyes keretek között. Nagypéntek központi szimbolikája a győzedelmes kereszt.²⁴ Ezen a napon lélekben magunk is elzarándokolunk a Golgota szent hegyére. Kereszthódolatkor előhózzák rejtekhelyéről a keresztet (leleplezik azt), a liturgián hívő sereg pedig az üdvösség fájához járul, imádni megváltásunk szent eszközét.²⁵ Ennek a szertartásnak is mély lelki üzenete van.

A keresztet eltakaró lepel megfoszt a keresztet szenvedő Üdvözítő látványától. Az egyházi év minden napján szemlélhetjük a keresztet függő Krisztust, most viszont elrejtőzik. Ezzel pedig magára

22 Vö. Ungváry Antal: *A római egyház liturgiája*, Budapest 1934, 50–51.

23 Diósi: *A szem és a fül böjtje a katolikus liturgiában*, 104.

24 Vö. Augé, Matias: *A liturgikus év a római rítusban*, in: Pákozdi István – Somorjai Ádám OSB (szerk.): *A liturgiatudomány kézikönyve*, Budapest 2020, 436–464, 446.

25 Erről részletesebben Barsi Balázs – Dobszay László: *Íme, most fölme gyünk Jeruzsálembe*, Budapest 2001, 73–78.

vonja a figyelmünket. Amit naponta látunk, az megszokottá válik. Nem figyelünk rá, lassan elveszíti jelentőségét. A lepellet befedett kereszt kiemel a megszokottból, kíváncsivá tesz, csalogat, kérdéseket tesz föl. A kereszt titkába akarja elvezetni a szívünket a szemünkön keresztül. A földről felemelt Krisztus vonz, bár sokan megborzadtak tőle, mert torz volt, emberi külsejét is elvette a gyötrelem, mégis vágyat gyújt a szívben. A megvetett és kevésre becsült elől először mi rejtettük el arcunkat (vö Iz 52,13–53,12). Nem akartuk látni, ahogy Isten saját fiát összetöri szenvedéssel. Az arceltakarás „művészete” végeláthatatlan. A sokat szenvedett arctól félünk. A betegségek ismerőitől menekülünk. Félnünk a látványtól. Magunkat féltjük.

Jézus arcának eltakarása pontosan arra hív meg, hogy kérdezzünk. Akarjuk tudni, hogy mi történik a lepel mögött. Emberi szemünk elől eltakarjuk a „szentet”, mert amíg tart a nagypéntek, nem vagyunk képesek meglátni őt. Pedig erővel telt, életképes és tápláló búzamatot rejt a lepel. Az elvetett búzamatagnak el kell halnia ahhoz, hogy termést hozzon. Figyelemmel várni kell az erővel megszólaló búzamatot, mert szólni fog, sőt kiáltani: „Consummatum est – Beteljesedett!” (Jn 19,30). Ez nem a tehetetlenség, hanem a győzelem kiáltása. A fán függő Király életünk beteljesedésekor közel von magához, szelíden átölel és füledbe súgja: beteljesedtél.

Nagypéntek. Közel menni az Úr halálához. Liturgiánk a megismételhetetlent akarja megérinteni és minket is közel vonni hozzá. A megismételhetetlen, egyszeri és legnagyobb áldozatot, Krisztus kereszthalálát. Évenként visszatér a nagypéntek is a maga mélységével. Mi pedig nem hiányozhatunk. Saját magunk érdekében. Legalább évente egyszer közel kell hajolnunk a legnemesebb fához és annak gazdag gyümölcséhez. Látni és bőrünkön érezni az édes terhet. Kemény szívünk életmentő ütést kap. Lassan feltörik. Az Úr elveszi kőszívünket és élő, hússzívet ad.

A liturgia gyengéden közelít emberségünkhöz. Nem egyszerre rántja elő megváltásunk szent jelét. A kereszt behozatalának stációiban megszólal a kereszten függő Megváltó. Nem vádolni és elítélni akar, hanem megmenteni, ami elveszett.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az általunk tárgyalt nagyböjti liturgikus szertartások az Úrral való találkozást és

kommunikáció hivatottak elmélyíteni, szilárd alapokra helyezni. „A vele való találkozásban fogadom el én is azt a személyt igazán és egészen, akit Isten már mindig is elfogadott és szeretetére hívott: önmagamat.”²⁶ Az alleluja éneklésének hiánya, a kereszttel való elrejtése a Megváltóval folytatott kommunikáció frissességét szolgálja.

26 Diósi Dávid: *Az istentalálkozás „szentek szentje”: a liturgikus kommunikáció*, in: *Nők az Egyházban – Identitás és kommunikáció*, Budapest 2015, 191–203, 197.